

ŠTÁTNA ŠKOLSKÁ INŠPEKCIA

úsek inšpekčnej činnosti

Staré grunty 52, 841 04 Bratislava 4

Správa o stave a úrovni uplatňovania výchovy k ľudským právam v základnej škole v SR v školskom roku 2011/2012

Štátna školská inšpekcia (ďalej ŠŠI) plnila v súlade s Plánom výchovy k ľudským právam v rezorte školstva na roky 2005 – 2014 úlohy tretieho cyklu Projektu efektívneho monitorovacieho a hodnotiaceho systému rozsahu a kvality výučby k ľudským právam. Do plánu inšpekčnej činnosti boli v školskom roku 2011/2012 zaradené tematické inšpekcie cielene zamerané na zistenie stavu a úrovne začlenenia obsahu výchovy k ľudským právam do školského vzdelávacieho programu, do pedagogickej dokumentácie a ďalšej dokumentácie súvisiacej s organizáciou a riadením školy a na zistenie úrovne nadobudnutých vedomostí a postojov žiakov o ľudských právach. Úroveň vedomostí žiakov sa zisťovala zadaním testu žiakom 9. ročníka základnej školy (ďalej ZŠ). Test zostavil Štátny pedagogický ústav (ďalej ŠPÚ) podľa učebných osnov vzdelávacieho štandardu s exemplifikačnými úlohami občianskej výchovy pre žiakov 6. – 9. ročníka ZŠ platnými do roku 2011 a zároveň stanovil kritériá jeho hodnotenia. Za elektronické spracovanie, interpretáciu zistení a zhodnotenie výsledkov testu zodpovedala ŠŠI. Počas inšpekcií v sledovaných školách administrovali školskí inšpektori dotazník pre riaditeľa školy, pre učiteľa občianskej výchovy/náuky a pre vybraných 5 žiakov – členov žiackej školskej rady alebo žiakov 5. – 8. ročníka. Dotazníky vypracoval Ústav informácií a prognóz školstva a zároveň zodpovedal za ich ďalšie spracovanie a interpretáciu zistení.

Základné údaje

Tematické inšpekcie sa vykonali v septembri až v novembri 2011 v **80** plnoorganizovaných ZŠ, z nich bolo **74** štátnych a **6** cirkevných. S vyučovacím jazykom slovenským bolo 75 subjektov, s vyučovacím jazykom maďarským 4 a s vyučovacím jazykom slovenským a maďarským bola 1 škola. Medzi vybranými subjektmi bolo 37 mestských a 43 vidieckych škôl. Sledované školy evidovali 23 660 žiakov, z nich bolo 1 212 žiakov so zdravotným znevýhodnením (ďalej ZZ), 362 zo sociálne znevýhodneného prostredia (ďalej SZP) a 147 nadaných žiakov. Školy navštevovalo 44 žiakov cudzincov.

Špecifikom niektorých škôl najmä v Košickom, v Prešovskom a v Banskobystrickom kraji¹ bol vysoký počet žiakov (1 233) pochádzajúcich z rodín v hmotnej núdzi a z rómskej komunity². Zákonní zástupcovia týchto žiakov väčšinou neprejavovali pri výchove a vzdelávaní svojich detí záujem spolupracovať so školou a s príslušnými školskými zariadeniami výchovného poradenstva a prevencie. Nebola realizovaná diagnostika žiakov odbornými zamestnancami centier pedagogicko-psychologického poradenstva a prevencie (ďalej CPPPaP), a preto sa výchova a vzdelávanie nerealizovali podľa individuálnych vzdelávacích programov zohľadňujúcich ich výchovno-vzdelávacie potreby. V 13 školách, v ktorých evidovali vyšší počet žiakov so SZP (viac ako 60 %), pomáhal väčšinou 1 asistent učiteľa žiakom nultého a prvého ročníka socializovať a zadaptovať sa v prvých mesiacoch školského roka v školskom prostredí, neskôr pomáhal podľa aktuálnej potreby učiteľom pri práci so žiakmi so SZP vo vyšších ročníkoch alebo v špeciálnych triedach. Pedagógovia uplatňovali vo vyučovacom procese niektoré špecifické metódy a formy práce, upravili organizáciu vzdelávania, venovali zvýšenú pozornosť vytváraniu priaznivého sociálneho prostredia, ktoré rešpektovalo rómsku komunitu, jej kultúrne osobitosti. V čase mimo

¹ 4 školy v Košickom, 4 v Prešovskom, 9 v Banskobystrickom, 1 škola v Trnavskom kraji

² V 1 škole v Košickom kraji sa v 21 triedach (z toho bolo 7 tried na alokovanom pracovisku v rómskej osade) vzdelávalo 429 žiakov a 72 % z nich pochádzalo z rómskej komunity. CPPPaP im však pre neochotu a nezáujem rodičov starostlivosť neposkytovalo.

vyučovania umožňovali žiakom zúčastňovať sa výchovno-vzdelávacej činnosti v školskom klube detí, podieľať sa na rôznorodej záujmovej činnosti organizovanej školou. V Prešovskom kraji v sledovaných školách, v ktorých prevládal počet žiakov z rómskej komunity, začleňovali týchto žiakov do tradičných tried, snažili sa vytvárať také prostredie, v ktorom sa žiaci učili rešpektovať odlišné životné návyky, kultúrne tradície, učili sa tolerancii a odbúravaniu predsudkov voči inej sociálnej skupine. Napriek tomu zaznamenali celkový pokles počtu žiakov majoritnej skupiny spoločenstva, čo súviselo so skutočnosťou, že zákonní zástupcovia prihlasovali svoje deti do iných okolitých škôl. K takémuto rozhodnutiu ich viedli rozdielne, často neosvojené základné hygienické návyky žiakov z rómskej komunity, vrátane problematickeho správania týchto žiakov, nepravidelnej dochádzky do školy, nezájmu o učenie.

Zpracovanie obsahu výchovy a vzdelávania k ľudským právam do pedagogickej a ďalšej dokumentácie súvisiacej s organizáciou a riadením školy

ZŠ mali vlastné výchovno-vzdelávacie ciele zadefinované v **školskom vzdelávacom programe**. Pri ich stanovení prihliadali na regionálne podmienky školy, na demografickú situáciu v regióne, na tradície, na konkrétne reálne požiadavky pedagogickej, rodičovskej aj žiackej komunity. Akceptovali individuálne vzdelávacie a výchovné požiadavky žiakov so zdravotným znevýhodnením, žiakov zo SZP i nadaných žiakov. Konceptné zámery a vytýčené vzdelávacie stratégie smerovali k podpore vyučovania cudzích jazykov, environmentálnej výchovy, digitálnej gramotnosti, k príprave všetkých žiakov uplatniť sa v novovznikajúcej informačnej a multikultúrnej európskej spoločnosti. Rovnako boli orientované na formovanie morálnych hodnôt založených na ľudskosti, tolerancii, na dobrých sociálnych väzbách, úcte a priateľstve. Názvy niektorých školských vzdelávacích programov (*Škola 21. storočia*, *Šanca pre každého rovná sa šanca pre všetkých*, *Každý môže byť úspešný na ceste k poznaniu*) vypovedali o snahe škôl pracovať v tejto oblasti tvorivo, iniciatívne a zodpovedne. V školských programoch 68,75 % subjektov, ktoré vzdelávali žiakov cudzincov,³ bol venovaný dostatočný priestor ich začleneniu do spoločenstva školy i do samotného procesu výchovy a vzdelávania. Viaceré školy,⁴ v ktorých evidovali vyšší počet žiakov pochádzajúcich z marginalizovanej rómskej komunity, zohľadňovali v školskom vzdelávacom programe špecifické osobitosti spôsobu ich života (nepriaznivé sociálne podmienky v rodinách, absencia podielu otcov pri výchove detí z dôvodu dlhodobého vycestovania za prácou, jazyková bariéra, zlá životospráva, problematické súžitie s inou komunitou, prejavy nevhodného správania). Niekde, v závislosti od podmienok školy ich začleňovali do bežných tried, zriaďovali nulté ročníky prípadne špeciálne triedy s posilnením hodín pracovného vyučovania. V 1 škole v Banskobystrickom kraji umožnili žiakom z málo podnetného prostredia, absolvovať v škole adaptačný vzdelávací program pod záštitou CPPP a P a mesta Zvolen, zapojili sa do projektu pre žiakov zo SZP, v ktorom sa uplatňovala Montessori pedagogika, *Pomôž mi, aby som to dokázal sám* a pri doučovaní rómskych žiakov spolupracovali so Združením mladých Rómov Slovenska. V 1 kontrolovanom subjekte v Košickom kraji zohľadňovali špecifické podmienky v sociálnom zložení žiakov školy (viac ako 70 % žiakov z marginalizovanej rómskej komunity) zameraním sa na individuálny prístup vo výchove a vzdelávaní. Vypracovali rozvojové programy *Poznanie, zručnosť, individualita a V škole ako doma*. Organizovali celodenné vzdelávanie a výchovu žiakov prostredníctvom činností podporujúcich rozvoj ich praktických zručností a kreativity. Niektoré školy⁵ svoje výchovno-vzdelávacie zámery orientovali na rozvíjanie kultúrneho dedičstva predkov s cieľom pestovať u žiakov vzťah k svojmu regiónu. Vzdelávací obsah predmetu *regionálna výchova* bol zacielený na hlbšie poznávanie regionálnych dejín, tradícií, zvyklostí, ľudového umenia, remesiel. Žiaci sa aktívne podieľali na zriaďovaní regionálnej izby, zúčastňovali sa

³ Najviac cudzincov navštevovalo školy v Bratislavskom, v Košickom, v Trenčianskom a v Trnavskom kraji.

⁴ 4 školy v Košickom, 4 v Prešovskom, 9 v Banskobystrickom, 1 škola v Trnavskom kraji

⁵ v Trenčianskom, v Nitrianskom a v Žilinskom kraji

činnosti záujmových útvarov zameraných na ľudové tance a spev. V Prešovskom kraji boli školské vzdelávacie programy 4 zo sledovaných škôl zacielené na prácu so športovo nadanými deťmi. Špecifický charakter školských vzdelávacích programov 6 cirkevných škôl sa vyznačoval previazanosťou vzdelávacieho obsahu s evanjeliom a vonkajšími prejavmi viery. Vo výchove a vzdelávaní kládli dôraz na všestranný rozvoj osobnosti žiaka s pevnými kresťanskými zásadami a na rešpektovanie individuálnych osobitostí jednotlivcov.

Výchova k ľudským právam bola integrovaná do **tematických výchovno-vzdelávacích plánov** jednotlivých obsahovo príbuzných predmetov prostredníctvom prierezových tém: *osobnostný a sociálny rozvoj, ochrana života a zdravia, mediálna, environmentálna, multikultúrna, dopravná výchova a regionálna výchova a tradičná ľudová kultúra*. Rovnako bola integrovaná do obsahového zamerania triednických hodín, ktoré sa zaoberali aktuálnymi spoločenskými témami, ale najmä problémami spolužitia žiakov v triede, v spoločenstve školy (nevhodné správanie žiakov, dochádzka do školy, tolerancia a odbúravanie predsudkov voči inej sociálnej skupine, voči iným rasám a ich kultúram).

V **plánoch práce** väčšiny škôl boli zapracované aktivity zamerané na plnenie úloh národných projektov odporúčaných v pedagogicko-organizačných pokynoch pre školy a školské zariadenia v aktuálnom školskom roku, ktoré vydáva MŠVVaŠ SR. Školy zabezpečovali účasť žiakov na podujatiach s protidrogovou tematikou i podujatiach cielene zameraných na výchovu k ľudským právam. Úlohy *Národného programu prevencie obezity* plnili organizovaním besied s lekárom o zdravej výžive, organizovaním rôznych športových podujatí. V rámci *Národného programu duševného zdravia* uskutočňovali v spolupráci s CPPP a Slovenským červeným krížom prednášky, praktické ukážky a cvičenia, ktorými šírili osvetovú činnosť zameranú na kvalitu duševného zdravia a zdravého životného štýlu. V zmysle úloh vyplývajúcich zo *Stratégie prevencie kriminality* boli naplánované a v spolupráci s policajným zborom alebo psychológom realizované aktivity smerujúce k predchádzaniu a eliminácii rizikového správania a delikvencie žiakov. Plnenie úloh nadväzujúcich na *Plán výchovy k ľudským právam v rezorte školstva na roky 2005 – 2014* zabezpečovali na triednických hodinách formou besied, modelových situácií, zážitkových aktivít. Na hodinách občianskej náuky, občianskej a etickej výchovy venovali pedagógovia pozornosť problematike súvisiacej s plnením úloh *Národného programu boja proti obchodovaniu s ľuďmi*. Viedli žiakov najmä k asertívnemu správaniu a k opatrnosti pri styku s neznámymi osobami.

V plánoch práce **metodických združení** na 1. stupni a v plánoch **predmetových komisií** na 2. stupni boli zakotvené konkrétne úlohy zamerané na oblasť dodržiavania ľudských práv. Metodické orgány organizovali besedy so psychológmi na témy agresivita, násilie, šikanovanie, predchádzanie všetkých foriem diskriminácie, xenofóbie, intolerancie a rasizmu, partnerské vzťahy, sexuálna výchova. Realizovali vedomostné kvízy, charitatívne akcie, návštevy domovov dôchodcov, detských domovov, zabezpečovali účasť žiakov na výstavách, na rómskych festivaloch, na divadelných predstaveniach a na výchovných koncertoch s ľudsko-právnou tematikou. Sledované školy mali vytvorené vhodné materiálne podmienky (zmodernizované priestory školských knižníc, vybudované odborné učebne informačno-komunikačnej technológie) a personálne podmienky pre realizáciu aktivít. V **98,75 %** škôl sa funkčne využívali priestory **školských knižníc** a **odborných učební**, v ktorých mali žiaci v čase vyučovania i v mimovyučovacom čase zabezpečený prístup k **internetu**.

Takmer všetky školy (93,75 %) boli zapojené do **národných** či **medzinárodných projektov** orientovaných väčšinou na environmentálnu výchovu, na vytváranie kladného prístupu žiakov k životnému prostrediu a na separovanie odpadu,⁶ na utváranie vzťahu k zdravému životnému štýlu,⁷ na zvýšenie právneho vedomia žiakov,⁸ na osobnostný

6 *Strom života, Recyklohry, Zelená škola, Modrá škola – voda pre budúcnosť, Vyčistíme si Slovensko, Pomôž svojej škole a chráň prírodu, Dajme veciam novú šancu, Strom poznania, Environprojekt, Krajsšie školy*

7 *Škola podporujúca zdravie, Školské mlieko, Civilizačné choroby, Školské ovocie...*

8 *Namaľuj si svoje práva, Chcem vedieť viac o ľudských právach...*

a sociálny rozvoj žiakov,⁹ na predchádzanie sociálno-patologických javov.¹⁰ Viacero škôl bolo zapojených do medzinárodných projektov zameraných na rozvíjanie komunikačných zručností žiakov v anglickom jazyku.¹¹

V Prešovskom kraji 1 škola za podpory fondov Európskej únie vzdelávala 54 rómskych žiakov v rámci projektu *Zvýšme záujem žiakov z marginalizovaných skupín o učenie*. Škola tak získala 26 počítačov, server, výukové programy a žiacke učebné pomôcky. V Košickom kraji v spolupráci s CPPPaP 1 škola vypracovala a realizovala preventívny program *Dlhodobá činnosť pre žiakov s problémovým správaním zo SZP* a školy s vyšším počtom rómskych žiakov boli zapojené do niektorého z projektov *Slnko svieti pre všetky deti*, *Zdravé rómske matky*, *Malé čierne perličky*, *Projekt 72 hodín bez kompromisu*.

V niektorých školách v súčinnosti s ďalším vzdelávaním pedagogických zamestnancov realizovali vzdelávacie projekty aj pre učiteľov (*Prevenia kriminality, trestného práva a súdnictva; Moderná edukácia – budúcnosť a prosperita; Jazykové vyučovanie; Škola priateľská k deťom...*).

Všetky školy zapájali žiakov do školských a okresných **predmetových olympiád** (v matematike, v cudzích jazykoch, v biológii, v geografii, vo fyzike a v slovenskom jazyku), i do mnohých ďalších **súťaží**, napríklad literárnych, hudobných, výtvarných s environmentálnou problematikou (*Deň Zeme, Energia v tvojom regióne, Vesmír očami detí*), do športových súťaží. Cirkevné školy sa zapojili do biblickej olympiády. Školské kolo **olympiády ľudských práv** organizovali len v 2 školách Prešovského a v 2 školách Banskobystrického kraja. Okresné kolá olympiády neboli organizované.

Väčšina z kontrolovaných subjektov mala vypracované **plány školských a mimoškolských podujatí a plán záujmovej činnosti**, ktoré boli súčasťou ich ročných plánov. Zameranie záujmových útvarov bolo v oblastiach spoločensko-vednej, prírodovedno-environmentálnej, vzdelávacej, pracovno-technickej, esteticko-kultúrnej, telovýchovnej a športovej. Samotní žiaci sa do činnosti záujmových útvarov aktívne zapájali a obohacovali spoločenský a kultúrny život v školách, v obci, v meste rôznymi kultúrnymi vystúpeniami, výstavami svojich umeleckých prác. Pedagogickí zamestnanci organizovali mimoškolské aktivity najmä v súčinnosti s výchovno-vzdelávacími inštitúciami. Kooperovali s materskými školami, s centrami voľného času, so základnými umeleckými školami, s mestskými kultúrnymi strediskami, s miestnymi knižnicami, s obecnými alebo s mestskými úradmi a tiež so združením rodičov, s klubmi dôchodcov. Na príprave športových aktivít sa podieľali mestské a obecné športové kluby. Pri organizovaní aktivít k ľudským právam spolupracovali s legislatívnym výborom Národnej rady Slovenskej republiky, Slovenským národným centrom pre ľudské práva, UNICEF-om, Kanceláriou ombudsmana v Bratislave a s okresnými súdmi.

Výtvarné a literárne práce žiakov prezentovalo prostredníctvom **školského časopisu** 61 (76,25 %) škôl a zaujímavé informácie o výchovno-vzdelávacích aktivitách a realizovaných činnostiach zverejňovalo na svojom **webovom sídle** 77 (96,25 %).

Podmienky na zaistenie bezpečnosti a ochrany žiakov

Všetci riaditelia kontrolovaných subjektov vydali **školský poriadok**, ktorý v 73 školách (91,25 %) prerokovali v pedagogickej rade a v rade školy. V 7 školách nebol aktualizovaný alebo prerokovaný v poradnom či v samosprávnom orgáne školy. V Trnavskom kraji nebola v 1 škole rada školy zriadená. Školské poriadky v primeranom rozsahu vymedzovali práva a povinnosti žiakov, definovali pravidlá vzťahov medzi žiakmi, rodičmi a pedagógmi a upravovali podmienky na zaistenie bezpečnosti a ochrany zdravia, ochrany pred sociálno-

9 Čas premien, Dokážem sa ubrániť, Bezpečná škola, Unicef – Škola priateľská deťom, Svet multikultúr, Jeden svet na školách, Správaj sa normálne, Poznávame svoju osobnosť, Kto sme a kam smerujeme...

10 Zober loptu – nie drogy, Správaj sa slušne...

11 E – twinning, Spring Day, Comenius...

patologickými javmi. V školskom poriadku nemalo **14** škôl zapracované niektoré z práv a povinností zákonných zástupcov žiakov, niekde absentovalo rozpracovanie opatrení proti šíreniu legálnych a nelegálnych drog alebo zapracovanie podmienok na zaistenie ochrany pred diskrimináciou, násilím a šikanovaním. Žiaci škôl boli preukázateľne oboznámení s obsahom školského poriadku a so stanovenými pravidlami. Ďalšie informácie potrebné na zaistenie bezpečnosti a ochrany zdravia im poskytovali pedagogickí a odborní zamestnanci v čase vyučovania prostredníctvom besied, prednášok, triednických hodín a v čase mimo vyučovania prostredníctvom rôznych výchovných podujatí. Zákonní zástupcovia žiakov boli oboznamovaní so školským poriadkom a s ďalšími podmienkami na zaistenie bezpečnosti a ochrany žiakov na plenárnych schôdzkach, rodičovských združeniach alebo prostredníctvom žiackych knižiek. Školský poriadok v školách zverejnili na prístupnom mieste (v triedach, vo vstupných vestibuloch) a aj na webových sídlach škôl.

Žiacke školské rady boli ustanovené a funkčné len v **37** školách (**46,25 %**). Mali vydaný a schválený štatút, vypracované plány práce na príslušný školský rok. Riaditelia škôl a vyučujúci občianskej výchovy v dotazníkoch uvádzali, že podporovali ustanovenie tohto žiackeho orgánu, vítali možnosť participácie žiakov na riešení školských problémov. Žiakom poskytovali priestor vyjadriť sa k daniu v škole, spolurozhodovať pri riešení vzniknutých výchovných problémov v triedach spojených s nevhodným správaním spolužiakov. Aktívne výchovné pôsobenie pedagógov (koordinátorov) na členov žiackej školskej rady, rovnako i samotná práca žiakov v rade podporovali formovanie ich právneho vedomia, rozvoja komunikačných zručností a viedla žiakov k vzájomnej tolerancii a rešpektovaniu iných názorov a postojov. Z odpovedí respondentov (žiakov) na jednotlivé položky v dotazníkoch vyplynulo, že mali vytvorený priestor pre aktívnu činnosť, podieľali sa na organizovaní mimoškolskej činnosti, spoločenských, športových a environmentálnych aktivít, boli zaangażovaní do prevencie šikanovania a riešenia nepravideľnej prípravy spolužiakov na vyučovanie, pripomienkovali školský poriadok, chod školskej jedálne. Boli priamo zapojení do riešenia problémov týkajúcich sa úmyselného poškodzovania školského majetku žiakmi. Na podnet žiakov sa v školách uskutočnili niektoré nápadité zmeny. Niekde nahradili zvonenie hudbou, zriadili automat na nápoje alebo školská jedáleň upravila a spestrila jedálny lístok. Vo viacerých školách, v ktorých nebola žiacka školská rada zriadená, žiaci pripomienkovali školský poriadok alebo výber mimoškolských aktivít prostredníctvom schránky dôvery. V niektorých školách pracovali triedne samosprávy a triedni dôverníci prezentovali názory spolužiakov (tzv. petícia názorov) vedeniu školy. V 8 (10 %) školách sa žiaci nezúčastňovali na tvorbe alebo na pripomienkovaní pravidiel stanovených v školskom poriadku. V zadaných dotazníkoch sa ojedinele respondenti (žiaci) vyjadrili, že nemajú možnosť ani anonymne poukázať na porušovanie ľudských práv v škole.

V kontrolovaných školách boli ustanovení **koordinátor drogových prevencií, koordinátor environmentálnej výchovy a výchovný poradca**. Svoje činnosti deklarovali v plánoch práce spracovaných na jednotlivé mesiace. Náplňou práce **koordinátorov drogových prevencií** bolo poskytnúť dostatok informácií učiteľom i žiakom, monitorovať agresívne správanie žiakov, hľadať jeho príčiny a eliminovať ich, viesť žiakov rôznorodou činnosťou k zmysluplnému tráveniu voľného času. Činnosť **koordinátorov environmentálnej výchovy** bola zameraná na výchovu žiakov k priamej účasti na ochrane a zveľaďovaní životného prostredia (realizovanie separovaného zberu odpadu, využívanie prírodných materiálov, podieľanie sa na skrášľovaní okolia školy výsadbou stromov). Pôsobenie **výchovných poradcov** bolo vo všetkých školách zamerané predovšetkým na profesijné poradenstvo. Poskytovali konzultačno-poradenskú pomoc žiakom pri voľbe povolania, pri riešení ich problémov osobnostných, vzdelávacích, profesijných a sociálnych (ak škola nemala psychológa, resp. špeciálneho pedagóga). Pri riešení akútnych výchovných a vzdelávacích problémov žiakov spolupracovali najmä s triednymi učiteľmi, s vedením školy, s poradenskými centrami ale najmä so zákonnými zástupcami žiakov. Systematický monitoring zameraný na prevenciu a odhaľovanie negatívnych prejavov v správaní žiakov

a príznakov šikanovania realizovalo prostredníctvom dotazníkov 77 škôl (96,25 %), v 3 školách sa monitoring prevencie nerealizoval. Dotazníky analyzovali triedni učitelia a výchovní poradcovia. Identifikované problémy neodkladne riešili v spolupráci s rodičmi, učiteľmi, CPPPaP a v nejednom prípade aj v súčinnosti s políciou. V triedach, kde sa vyskytlo rizikové správanie žiakov a s ním súvisiace náročné výchovné situácie, pristúpili učitelia v spolupráci so školskými psychológmi alebo odbornými zamestnancami CPPPaP ku korigovaniu nevhodného správania žiakov uplatňovaním rôznych sociálno-psychologických metód.

Klíma a kultúra školy

Z vyjadrení žiakov a členov žiackych školských rád v kontrolovaných školách vyplynulo, že **vzťahy medzi žiakmi a učiteľmi** boli korektné a ústretové, učitelia ochotne pomáhali žiakom pri riešení problémov týkajúcich sa prípravy na vyučovanie alebo prípravy na súťaže.

Vhodné **priestorové podmienky** škôl, najmä tých, v ktorých už bola realizovaná stavebná rekonštrukcia, poskytovali príjemné pracovné a relaxačné prostredie. Vo viacerých školách boli triedy vybavené novým nábytkom. V rámci rozvojových projektov dobudovali školy aj vonkajšie vybavenie školských ihrísk, športových areálov, vybudovali multifunkčné ihrisko, prírodnú učebňu, protidrogovú alebo regionálnu učebňu, niekde oddychovo-relaxačné zóny alebo saunu, átrium, slnečné hodiny, veľkoplošnú šachovnicu, lezeckú stenu, zabudovali vonkajšie stolnotenisové stoly. Interiéry kontrolovaných škôl dotvárali výstavy prác žiakov, prezentácie úloh a aktivít národných programov, kvetinová výzdoba, aktuálne tematické výstavy, niekde kútiky s historickými regionálnymi predmetmi.

Len v **30** (37,50 %) školách vybudovali bezbariérové prostredie pre žiakov so zdravotným znevýhodnením. Zabezpečili im bezbariérový vstup do budovy školy vybudovaním zariadenia určeného na prepravu osôb so zníženou mobilitou – plošinu, schodolez, upravili hygienické zariadenia.

Niektoré školy upravovali svoje priestory nadštandardne, napríklad v Prešovskom kraji mala 1 škola na streche vybudovanú zelenú terasu, iná škola mala v átriu vybudovaný náučný chodník, ktorý zobrazoval prírodu blízkeho okolia a v nej žijúce zákonom chránené rastlinné a živočíšne druhy. Naopak, v Košickom kraji v 1 škole prebiehalo dvojzmenné vyučovanie v triedach na 1. stupni a riaditeľ školy hodnotil priestorové podmienky vzhľadom na sociálne zloženie žiakov školy (viac ako 70 % žiakov z marginalizovanej rómskej komunity) a na predpokladaný nárast žiakov ako nevyhovujúce.¹²

Pri **organizácii vyučovania** a pri tvorbe rozvrhov hodín boli v školách zohľadnené základné fyziologické, psychické a hygienické potreby žiakov, dodržiaval sa stanovený začiatok a koniec vyučovania i počet vyučovacích hodín v jednom dni. Nedostatky sa vyskytli v 5 školách, kde nedodržali dĺžku obedňajšej prestávky a v 3 školách nedodržali počet hodín v jednom slede v 7. až 9. ročníku.

V školách zabezpečovali **pitný režim** prostredníctvom vodovodu s pitnou vodou prístupnou v každej triede. V niektorých subjektoch v spolupráci s vodárenskou spoločnosťou osadili na chodbách aj bezkontaktné fontánky s pitnou vodou. Viaceré školy zabezpečovali pitný režim aj poskytovaním služieb školského bufetu, nápojového či mliečneho automatu alebo v rámci programu Školské ovocie podávali žiakom ovocné šťavy.

Úroveň dosiahnutých vzdelávacích výsledkov žiakov v teste

V 80 ZŠ sa testovania zúčastnilo **1 718** žiakov 9. ročníka, z toho bolo **799** chlapcov a **919** dievčat. Test písalo v 6 cirkevných ZŠ 157 žiakov a v 4 ZŠ s vyučovacím jazykom maďarským (ďalej VJM) 70 žiakov.

Obsah testu tvorilo 20 uzavretých úloh s výberom odpovedí. V záujme nezávislosti riešenia boli zostavené ekvivalentné formy testov A/B, ktoré sa líšili len poradím úloh.

¹² ZŠ s MŠ, Školská 16, Markušovce

Úspešnosť žiakov sa posudzovala podľa kritérií stanovených ŠPÚ: <0 % – 39 %) slabá úroveň, <40 % – 59 %) priemerná úroveň, <60 % – 100 %> dobrá úroveň. Každá úloha sa hodnotila binárnym spôsobom: 0 bodov za nesprávnu a žiadnu odpoveď, 1 bod za správnu odpoveď. Pre jednoznačnejšiu interpretáciu výsledkov boli úlohy v teste rozdelené do dvoch častí. Prvá časť *základné vedomosti* obsahovala 9 úloh, ktorými sa zisťovalo, ako si žiaci osvojili základné vedomosti – ľudsko-právne pojmy. Druhá časť *praktická aplikácia teoretických poznatkov* obsahovala 11 úloh. Žiaci pri ich riešení mali preukázať zručnosť aplikovať nadobudnuté teoretické poznatky, sociálne zručnosti a postoje v situáciách, ktoré sú súčasťou každodenného života v triede, v škole i v spoločnosti.

Analýza odpovedí vedomostného testu – časť základné vedomosti

Priemerná úspešnosť žiakov v SR v časti *základné vedomosti* bola **61,2 %**, čo predstavuje **dobrú úroveň**. Úspešnosť chlapcov bola 59,1 % (priemerná úroveň) a dievčat 63,1 % (dobrá úroveň).

Žiaci boli najúspešnejší (dosiahli 79,9 %-nú úspešnosť) pri riešení úlohy zameranej na odhalenie prejavov diskriminácie. Najmenej úspešní boli pri riešení úlohy (dosiahli 49,7 %-nú úspešnosť), v ktorej mali vybrať zo 4 možností správnu odpoveď na otázku, na ktoré orgány sa môže občan Slovenskej republiky obrátiť, ak chce ochrániť svoje ľudské práva.

Analýza odpovedí vedomostného testu – časť praktická aplikácia teoretických poznatkov

Úlohy v časti *praktická aplikácia teoretických poznatkov* mali podobu modelových situácií a žiaci boli pri ich riešení vo všetkých krajoch SR úspešnejší ako pri riešení úloh časti *základné vedomosti*. Priemerná úspešnosť žiakov v SR bola **82,2 %**, čo predstavuje dobrú úroveň. Chlapci dosiahli 80,7 %-nú úspešnosť a dievčatá 83,4 %-nú úspešnosť.

Najťažšou bola pre žiakov úloha (dosiahli 46,2 %-nú úspešnosť), v ktorej mali správne odpovedať na otázku či môže občan v demokratickom štáte konať a slobodne uplatňovať svoje základné práva a slobody, aj keď svojím konaním škodí iným. Najľahšou bola úloha (dosiahli 96 %-nú úspešnosť), v ktorej mali preukázať svoje poznatky o šikanovaní.

Analýza odpovedí žiakov vo vzťahu k zriadeniu, k sídlu školy a k vyučovaciemu jazyku

Žiaci mestských škôl dosiahli pri riešení úloh v oboch častiach lepšiu úspešnosť, ako bol priemer v SR, žiaci vidieckych škôl dosiahli nižšiu úspešnosť (tabuľka č. 1.). Žiaci štátnych a cirkevných škôl boli pri riešení úloh v oboch častiach testu takmer rovnako úspešní, významné rozdiely neboli zistené.

Tabuľka č. 1 Prehľad o počte škôl (zriadenie, sídlo, vyučovací jazyk), o počte žiakov a ich výsledkov v teste v častiach základné vedomosti (ZV) a praktická aplikácia poznatkov (PAP)

ZŠ		počet škôl	počet žiakov	Výsledky v teste	
				ZV	PAP
zriadenie	štátne	74	1 561	61,0 %	82,2 %
	cirkevné	6	157	63,3 %	82,0 %
sídlom	mesto	37	995	63,2 %	83,4 %
	vidiek	43	723	58,5 %	80,4 %
vyučovací jazyk	VJS	75	1 648	61,7 %	82,5 %
	VJM	5	70	50,5 %	75,1 %
chlapci		80	799	59,1 %	80,7 %
dievčatá		80	919	63,1 %	83,4 %
Spolu		80	1 718	61,2 %	82,2 %

Analýza odpovedí žiakov vo vzťahu ku kraju

Testy boli zadávané v každom kraji SR v 10 základných školách. Žiaci Nitrianskeho kraja dosiahli v oboch častiach testu podpriemernú úspešnosť (tabuľka č. 2). Nadpriemernú úspešnosť v časti testu *základné vedomosti* dosiahli len žiaci v 3 krajoch (Bratislavský, Prešovský, Žilinský kraj). V časti *praktická aplikácia teoretických poznatkov* dosiahli žiaci

vo všetkých krajoch SR úspešnosť nad 78 %, čo je dobrá úroveň. Lepšiu úroveň ako priemer (82,2 %) dosiahli žiaci v 5 krajoch SR.

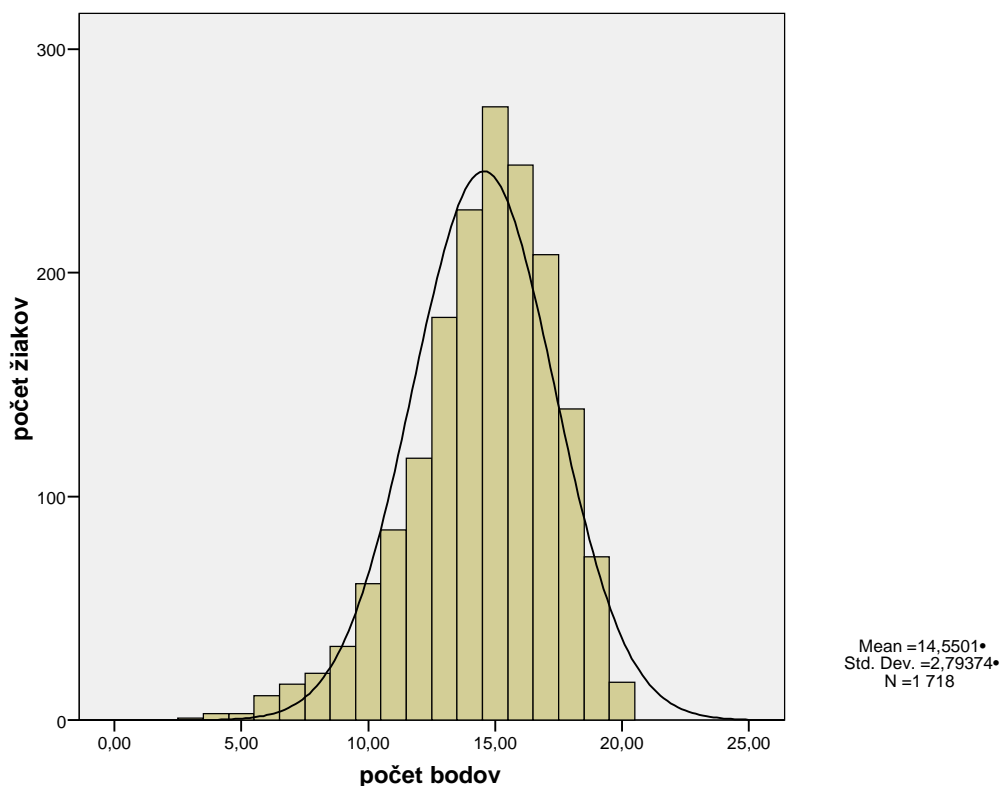
Z výsledného histogramu rozloženia úspešnosti žiakov v teste (graf č. 1) vyplýva, že jeho náročnosť bola pre meranú skupinu žiakov mierne poddimenzovaná. Pri riešení úloh v časti testu základné vedomosti dosiahli žiaci v SR nižšiu priemernú úspešnosť ako v časti praktická aplikácia teoretických vedomostí. Minimálny počet bodov v teste 0 a rovnako počet bodov 1, 2 a 3 nezískal ani jeden žiak. Maximálny počet 20 bodov získalo 17 žiakov. Úspešnosť nižšiu ako 39 %-nú (počet bodov nižší ako 12) dosiahlo 234 (13,6 %) žiakov. Počet 12 a viac bodov, čo je 60 % až 100 %-ná úspešnosť, získalo 1 484 žiakov.

Na základe výsledkov možno usudzovať, že žiaci mali základné učivo o ľudských právach osvojené a vedeli ho aplikovať v modelových situáciách.

Tabuľka č. 2 Výsledky žiakov ZŠ v krajoch SR

Kraj	Počet škôl	Počet žiakov	Základné vedomosti (%)	Praktická aplikácia (%)
Bratislavský	10	208	67,1	83,9
Trnavský	10	201	57,3	83,4
Trenčiansky	10	211	59,9	81,9
Nitriansky	10	182	55,1	78,4
Žilinský	10	242	71,4	83,9
Banskobystrický	10	218	55,8	79,6
Prešovský	10	232	65,2	86,3
Košický	10	224	55,5	79,2
Úspešnosť v SR (%)	80	1 718	61,2	82,2

Graf č. 1 Histogram úspešnosti žiakov ZŠ v teste

Záver

Silnou stránkou kontrolovaných škôl bola akceptácia regionálnych podmienok, demografickej situácie v regióne a požiadaviek zákonných zástupcov žiakov pri stanovení výchovno-vzdelávacích zámerov školských vzdelávacích programov. Konceptné zámery a vytýčené vzdelávacie stratégie smerovali k podpore vyučovania cudzích jazykov, environmentálnej výchovy, digitálnej gramotnosti, športového nadania žiakov a rovnako boli orientované na formovanie morálnych hodnôt založených na tolerancii, úcte a priateľstve. Obsah výchovy a vzdelávania k ľudským právam bol zapracovaný do pedagogickej a ďalšej dokumentácie školy súvisiacej s jej organizáciou a riadením. Činnosť a aktivity metodických orgánov sa orientovali v zmysle Plánu výchovy k ľudským právam v rezorte školstva na roky 2005 – 2014 na výchovu žiakov k podpore a k ochrane ľudských práv, k rodovej rovnosti, k predchádzaniu všetkých foriem diskriminácie a intolerancie, k podpore výchovy v duchu humanizmu. Plánované úlohy koordinátori prevencie a koordinátori environmentálnej výchovy zacielili na formovanie pozitívnych postojov žiakov k sebe, k prírode a k spoločnosti. Do preventívno-výchovných programov zapracovali úlohy vyplývajúce z národných programov odporúčaných v pedagogicko-organizačných pokynoch na aktuálny školský rok. Vo väčšine škôl bolo výchovné poradenstvo realizované na úrovni poradenskej komunikácie a aktivity výchovných poradcov boli zamerané na riešenie konkrétnych výchovných a vzdelávacích problémov žiakov. Riaditelia sledovaných škôl a rovnako pedagogickí zamestnanci zameriavali svoju pozornosť aj na zabezpečenie vhodných priestorových a materiálno-technických podmienok výchovy a vzdelávania. Pri organizácii vyučovania a pri zostavovaní rozvrhu hodín zohľadňovali základné fyziologické, psychické a hygienické potreby žiakov. Priestory kontrolovaných škôl boli vhodne esteticky upravené, poskytovali príjemné pracovné motivujúce a relaxačné prostredie. Pri rekonštrukciách školských budov sa nie vždy realizovali bezbariérové úpravy vstupných priestorov budov, schodísk, tried a hygienických zariadení, čím sa nezohľadňovala možnosť prijímať žiakov so zdravotným znevýhodnením – so zníženou mobilitou – do škôl.

Na odstránenie nedostatkov zistených v priebehu inšpekcií uložila ŠŠI riaditeľom dotknutých škôl 46 opatrení (34 odporúčaní a 12 uložených opatrení). **Odporúčania** sa najčastejšie týkali nedostatočného rozpracovania alebo absencie úloh národných programov v plánoch práce škôl, nedostatkov v činnosti predmetových komisií (nezapojenie žiakov do olympiády ľudských práv, neposkytovanie informácií o možnostiach využívania dostupných publikácií a odbornej literatúry o ľudských právach na hodinách občianskej náuky/výchovy). Niektoré odporúčania smerovali k odstráneniu nedostatkov v činnosti výchovných poradcov, ktorí nezabezpečili pravidelný monitoring prevencie a odhaľovania negatívnych prejavov v správaní žiakov a príznakov šikanovania, nevypracovali funkčný systém preukázateľného informovania zamestnancov školy, rodičov a žiakov o zistených prejavoch diskriminácie, šikanovania alebo násilia. Ďalšie odporúčania sa týkali ustanovenia žiackej školskej rady, umiestnenia schránky dôvery pre žiakov. Školskí inšpektori odporúčali školám zabezpečiť pri plánovaných stavebných rekonštrukciách bodov v spolupráci so zriaďovateľom vybudovanie bezbariérového prostredia. V 12 kontrolovaných subjektoch sa zistilo porušenie všeobecne záväzných právnych a rezortných predpisov (nedôsledné spracovanie školských poriadkov, neprerokovanie školského poriadku v rade školy, nerešpektovanie hygienických a fyziologických potrieb žiakov pri tvorbe rozvrhu hodín, vyučovanie v spojených ročníkoch na 2. stupni v plnoorganizovanej škole). Riaditelia škôl prijali v stanovenom termíne konkrétne opatrenia na odstránenie zistených nedostatkov.

Výrazne pozitívne zistenia

- stanovenie vlastných cieľov výchovy a vzdelávania v oblasti humanizácie výchovno-vzdelávacieho procesu, ktoré zodpovedali reálnym podmienkam škôl
- zameranie školských vzdelávacích programov na skvalitnenie výchovno-vzdelávacieho procesu a podmienok výchovy a vzdelávania žiakov so SZP najmä

- žiakov pochádzajúcich z rómskej komunity
- zabezpečenie funkčného výchovného poradenstva
- dobre osvojené základné vedomosti žiakov o ľudských právach a schopnosť aplikovať ich v modelových situáciách

Oblasti vyžadujúce si zlepšenie

- organizovanie školských kôl olympiády ľudských práv
- vytváranie podmienok pre ustanovenie žiackeho parlamentu alebo žiackej školskej rady
- zabezpečenie dostatočného počtu asistentov učiteľa v školách s vyšším počtom žiakov so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami